

текст відображає духовний світ людини і є справжнім сховищем культури, саме текст дає унікальну можливість пізнання мовної особистості, “що стоїть за ним” (Ю.Караулов).

Використана література:

1. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. – М., 1998.
2. Буслаев Ф.И. Русские пословицы и поговорки, собранные и объясненные. – М., 1954.
3. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. – М., 1996.
4. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Лингвострановедческая теория слова. – М., 1980.
5. Виноградов В.В. Из истории слов. – М., 1994.
6. Виноградов В.В. Проблемы литературных языков и закономерностей их развития. – М., 1967.
7. Винокур Г.О. Избранные работы по русскому языку. – М., 1959.
8. Воробьев В.В. Лингвокультурология. – М., 1997.
9. Горшков А.И. О дисциплинах, изучающих употребление языка // Русский язык за рубежом. – 1981. – № 3.
10. Гумбольдт В. Язык и философия культуры. – М., 1985.
11. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. – М., 1987.
12. Маслова В.А. Лингвокультурология. – М., 2001.
13. Рождественский Ю.В. Общая филология. – М.; 1996.
14. Толстой Н.И. Язык и народная культура: Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике. – М., 1995.
15. Формановская Н.И. Речевой этикет и культура общения. – М., 1989.
16. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность. – М., 1974.

Аннотация

В докладе рассматривается лингвокультурологический аспект преподавания русского языка в средней школе. Цель обучения языку видится в формировании культурно-языковой компетенции учащихся – естественного владения не только процессами речепорождения и речевосприятия, но и владения установками культуры.

Дорош Г.О.
м. Хмельницьке

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Широта спектру предметів, які вивчаються в початковій школі, вимагає від учителя відповідної широти його професійних знань і умінь, зокрема методичної і лінгвістичної підготовки.

Питанням підготовки високоосвіченого фахівця початкової ланки, зокрема впровадження елементів інтегрованого навчання, використанням професійно зорієнтованих вправ, оволодінням культурою професійного мовлення займалися М.С.Вашуленко, Л.О.Варзацька, А.П.Каніщенко, Т.М.Лобода, М.В.Сокирко,

В.Д.Усатий, Г.О.Ткачук, Н.Г.Шкурятяна та ін.

Так А.П.Каніщенко вказує, що вивчати курс сучасної української літературної мови з методикою навчання у початковій школі треба у такому поєднанні, щоб кожна тема з рідної мови, яка буде опрацьовуватись за лінійно-концентричним принципом програми, була в деталях усвідомлена студентами як в теоретичному, так і в практичному аспектах [1, 36-41].

Т.М.Лобода зазначає, що професійно зорієнтовані вправи на навчальних заняттях повинні займати чільне місце, оскільки майбутні вчителі в процесі навчання самі повинні перебувати у ситуаціях, які вимагають прояву професійної діяльності [2, 91-94].

Г.О.Ткачук підкреслює, що, ще навчаючись у педагогічних закладах, майбутні учителі повинні глибоко засвоїти мовний матеріал, усвідомити, чому і як навчати своїх вихованців, знати зміст роботи з кожної теми і практично оволодіти методичними прийомами роботи щодо засвоєння усіх лінгвістичних тем [3, 117-122].

Викладачами Національного педагогічного університету ім.М.П.Драгоманова та Хмельницького гуманітарно-педагогічного інституту відповідно розроблено усі теми з курсу сучасної української мови, елементи який вивчаються у початковій школі. Запропоновано такі етапи опрацювання кожної теми: “Пригадайте раніше вивчений матеріал”, “Переконайтесь у своїх знаннях шляхом виконання вправ”, “За програмою початкової школи”, “Ви-учитель”.

Лише за умови відтворення раніше здобутих знань, необхідних для роботи з дітьми; перевірки рівня власних умінь добирати матеріал до всіх навчальних тем, пояснювати його, порівнювати мовні явища, оперуючи необхідними лінгвістичними термінами; продумування ходу думки при побудові бесіди з учнями; постійного контролю за рівнем культури мовлення – як свого, так і учнівського – учитель зможе домогтися високої якості знань з мови у дітей молодшого шкільного віку.

Для прикладу пропонуємо матеріал до вивчення теми “Прислівник”

ПРИСЛІВНИК

1. Поповніть знання про прислівник

- Прислівником називається самостійна частина мови, що виражає якісну або кількісну ознаку дій чи стану, ступінь або міру вияву іншої ознаки і доповнює значення дієслова, виражаючи різні обставини, за яких відбувається дія (Сучасна українська мова. Підручник за ред. О.Д.Пономарева. – К.: Либідь, 2001. – С.194).

Наприклад: Мені тут добре, весело...(Т. Г. Шевченко). **Пильно й ненастанно** політь бур’ян. Чистіша від сльози вона хай буде. **Вірно й слухняно** нехай вона щоразу служить вам, хоч і живе своїм життям (М. Рильський). **Я сьогодні** піду в ваш садок (М.Коцюбинський).

Візьміть до уваги!

- ✓ У реченні прислівники найчастіше пов’язані з дієсловами, дієприкметниками та іншими прислівниками і виступають обставинами до них.

*Лінивий **двічі** ходить, скупий **двічі** платить (Народна творчість).*

*Добро **довго** нам'ятається, а лихо ще довше. Бережи честь змолоду.*

*Добре діло роби **сміло** (Усна народна творчість).*

Прислівники можуть відноситися і до іменників, тоді вони виконують синтаксичну функцію означення.

*Їзда **верхи**; читання **вголос**; повернення додому; рух **уперед**; кава **по-варшавському**.*

- ✓ Подібно до прикметників прислівники виступають у функції присудка у структурі двоскладного речення: Сонце **високо**, косарі **далеко**, коси дзвонять, коні пасуться (О. Довженко).
- ✓ Прислівники виступають у функції головного члена односкладного (безособового) речення: Мені тут **добре**.
- ✓ Прислівники також бувають вставними словами. І найвища, **по-моєму**, краса – це краса вірності(О. Гончар).

2. Переконайтеся у своїх знаннях та уміннях

Вправа 1. Випишіть словосполучення з прислівником. Визначте значення прислівників.

Мені нагадують людські серця крихке й тоненьке серце олівця – зламати легко, застругати важче, списати неможливо до кінця (Д. Павличко). Ми назавжди спорідненні з весною, вона в серцях і у очах цвіте (В. Сосюра). Сонце заходило безхмарно, без загравно – як на сушу та спеку (О. Гончар). Василько розгублено оглянувся довкола (П. Панч).

Вправа 2. Від поданих прикметників і числівників утворіть прислівники.

Наприклад: щасливий – щасливо; два – удвох.

Веселий, швидкий, гарний, легкий, добрий, радісний, важкий, холодний, твердий, мудрий, один, три, п'ять, десять.

Вправа 3. Випишіть із художніх творів 5-6 речень з прислівниками і співзвучними з ними словами.

Вправа 4. Підкресліть прислівники як члени речення.

День від дня холоднішало, опадало листя, пташки збиралися великими зграями і дзвінко, галасливо прощалися з рідними лісами і полями.

Вони мусили відлетіти далеко у вирій, бо тут взимку їм холодно.

Білочка примостилася у дуплі тремтливої осики. Але дупло було маленьке, незатишне, часто вночі дощ мочив її до кісточок. Білочка дуже сумувала.

Вправа 5. Введіть подані нижче прислівники у придумані вами речення. Визначте підмити і присудки.

Набакир, потроху, по-козацькому, доценту, туди-сюди, нашвидкуруч, давно, сьогодні, приязно.

3. За програмою початкової школи

- Молодші школярі пропедевтично вивчають прислівник ще в букварний період

навчання грамоти, аналізуючи речення за запитаннями учителя, читаючи колонки слів, доповнюючи речення словами-відповідями на запитання куди? як? коли? де? звідки?, якщо зміст навчання (на окремих сторінках букваря) дозволяє використовувати ці прийоми.

- Учні 2, 3 класів, як правило, у роботі над будь-якою виучуваною темою досить часто оперують прислівниками. Наприклад: поєднуючи слова в реченні за допомогою питань, добираючи споріднені слова для визначення кореня та ін.

- З прислівником як частиною мови (відповідно до програми Міністерства освіти та науки України для початкових класів) школярі знайомляться лише в 4 класі. Вони дістають перше уявлення про специфічні особливості прислівників, вчать відрізняти прислівники від інших частин мови, збагачують активний словник лексиною на позначення ознак дії, самостійно вводять їх в речення, практично засвоюють правопис найуживаніших прислівників. Спостерігають за роллю прислівників у тексті. Вибирають з даних прислівників ті, які найбільше відповідають меті та типу висловлювання.

УСВІДОМТЕ!

У процесі роботи над цією частиною мови ви повинні виробити у дітей практичні уміння та навички використовувати прислівники в усному та писемному зв'язному мовленні, правильно їх писати, аналізувати, бачити різницю у правописі прийменників з іменниками та прислівників:

вранці – в ранці (рано – в новім ранці)

напам'ять – на пам'ять (добре, слово в слово – на добру пам'ять)

назустріч – на зустріч (напроти – на святкову зустріч).

Учні повинні запам'ятати питання, на які відповідає прислівник (де? коли? куди? звідки? як?), знати, що прислівники не змінюються і в реченні вступають у синтаксичний зв'язок передусім з дієсловами.

як?

←—————

Тихо-тихо Дунай воду несе (Народна пісня).

як?

←—————

Тихий Дунай води плавно несе (А. Назаренко).

←—————
який?

як?

←—————

Радісно заіскрилися зеленкуваті очі у Марії.

Радісний настрій був у Марії (М. Магера).

←—————
який?

4. Ви – учитель

Вправа 1. Опишіть методику роботи над усвідомленням учнями 4 класу знань про прислівник як частину мови на таких прикладах:

З ким ти так ласкаво розмовляєш?
З ким ти, мій ласкавий сину, розмовляєш?
То був неабиякий успіх хлопця.
Батько неабияк пишався своїм сином.
Широко розлилися води Дніпра.
Широкий Дніпр несе спокійно свої води.

Вправа 2. Які можливі варіанти завдань, спрямованих на збагачення активного словника прислівниками, ви зможете запропонувати учням за даним матеріалом.

Клади добрив густо... .	Восени – багач, а... .
Гордість виїжджає верхи... .	Багато снігу-... .
Де багато слів.... .	Глибше орати-... .
Зроблено спішно.....	Сій вчасно-... .
Важко у навчанні.... .	Доброму скрізь-... .

Вправа 3. Прочитайте тексти. Який з них запропонуєте учням для контрольного диктанту, який – для коментованого, а який – для вибіркового. Обґрунтуйте свій вибір.

Я прощаюся нині з тобою, рідна хато моя, назавжди. Квіти часто нам говорять втричі більше, ніж слова. Юність інших завше загадкова. Мріють крізь хмари зорі вгорі. Не ганьби все підряд без пуття, бо на світі той наймудріший, хто найдужче любить життя. Я не вертав. Я йшов собі помалу, бо щось так владно кликало мене туди, де гори ввечері палали...

Тільки тим історія належить, хто сьогодні бореться й живе. Народ мій є! Народ мій завжди буде! Ніхто не перекареслить мій народ!

(За тв. В. Симоненка)

У весняному лісі

Добре пригріває вже весняне сонечко. Підсихає в лісі земля. Все навколо оживає. Веселіше співають птахи. Їх уже прилетіло чимало.

Ось полетів перший метелик. Це кропивниця. Невже вона встигла так швидко вирости? Ні. Ці метелики перезимовують у щілині. Тому вони й першими з'являються.

Давайте підійдемо до мурашника. Він теж ожив! За кілька днів мурашки прокинуться зовсім від сну.

Ніколи не руйнуй мурашників. Вони знищують лісових шкідників і цим допомагають зберегти ліс.

Хороше зараз у лісі, і додому не хочеться йти.

Багатоликий степ

Широкий степ. Степ завжди був і залишається загадкою. Вночі огортає його хвилюючий важкий морок.

З появою сонечка він пробуджується. Пильно вдивляється в блакить неба. А вдень підіймається вгору пекуче сонце, і степ перетворюється на розжарену, спекотну пустелю. Стомлено гойдаються хвилі трав, навіть вітру не чути. Тільки духмяний медовий запах гречки прокочується над ним. Буває, проллється на спраглу землю злива. Виблискує після цього росяний степ прохолодною свіжістю.

Непомітно підкрадається вечір.

Вечірнє село

Швидко відгомонів літній день. Поволі підкрадається ніч-чарівниця. Тихо над річкою. Де-не-де засвічуються зорі на небі і чекають з нетерпінням ясного місяця. В яблуневому садочку несміливо затьохкав соловейко. Прекрасна мелодія зливається воедино з солодким ароматом духмяних квітів. Слухають береги про місяць. Зачаровує їх розповідь про зорі та Чумацький Шлях, про Велику і Малу Ведмедицю.

Тихо навкруги. Несподівано прилетів вітер-пустунець. Він ніжно затріпав зачісками дерев. Щасливо задзвеніли легенькі листочки. Чепурно стоять білі хатки. Духмяна зелень все навколо заворожує.

Вправа 4. Самостійно складіть для учнів речення з парами прислівників, а потім до ускладненого змісту навчання побудуйте методичний апарат. Які знання та розумові операції діти удосконалять, виконуючи завдання?

Вправа 5. З метою підготовки учнів до написання твору, укладіть опорні групи лексики до теми „Радісне свято” та два речення за зразком (зразок додається).

Вправа 1. Що ви повинні знати про правопис прислівників, які будуть утворені від поданих прикметників.

Нескінченний, непримиренний, щохвилинний, сумлінний, гаданий, безвинний, страшенний, широченний, бездоганний, священний, законний, сезонний, безцеремонний.

Вправа 2. Проаналізувавши слова в реченнях з пропущеними буквами, подумайте і переконайтеся, чи знаєте ви правила про написання н, nn у прислівниках. Якщо не досить глибоко, то удоскональте свої теоретичні знання.

Василько незабаром помітив, що йде не дорогою, а так, лісом, навма...я. Спокій...о й широко тече дорога на іскристий південь. (Стельмах). Не лякайся туманів – виїжджай у поле зра...я. (Народна творчість). Несподіва...о війнуло свіжістю ріки, автобус круто звернув ліворуч, і вже побігли назустріч верби і лугові квіти. (О. Донченко). Віддав...а Україну поети славили в піснях. (Л. Українка) Бринять мелодій...о шибки. (М.Стельмах) Щохвили...и небо розчахується навпіл. (Ю. Яновський) За день до мого від'їзду я воста...є похапцем передивлявся свої книжки. (С. Васильченко) Працювати відда...о. Зробити зако...о. Єди...а в світі Батьківщина, яку ми любимо міцно, неприхова...о, – моя Україна.

ДО УВАГИ!

Слід відрізнити прислівники, складені з прийменників або часток і різних частин мови, від прийменників або часток та іменників, прикметників тощо, коли останні зберігають у реченні свої функції як окремі частини мови, отже, і пишуться окремо (Український правопис. – Київ.: Наукова думка, 1993. – С. 38-39)

Правопис прислівників

Разом пишуться:

1. Утворені шляхом злиття прийменників з іменниками, прикметниками, числівниками, займенниками, прийменниками в таких словах стали префіксами: вночі, вгорі, спідлоба, надвечір, збоку, зрідка, сповна, востаннє, здалеку, насухо, втрое, вперше, вдвічі, заодно, передусім, внічию, потім, відтоді, назавжди, дотепер, подекуди, післязавтра.

2. Утворені за допомогою часток **аби-, де-, ані-, -сь, ні-, що-, як:** *щодня, ніколи, абикуди, анітрохи, деколи, десь, нізвідки, якнайбільше, ніяк.*

Через дефіс пишуться:

1. Утворені за допомогою часток **будь-, -небудь, казна-, хтозна-, -то, -но, -таки:** **будь-де, казна-що, десь-то, хтозна-як, все-таки, тільки-но.**

2. Утворені повторенням синонімічних або антонімічних основ: з давніх-давен, рано-вранці, без кінця-краю, зроду-віку, більш-менш.

3. Утворені від прикметників і присвійних займенників на –ому (-ьому), зрідка –и, та прийменника по: по-нашому, по-літньому, по-материнськи.

4. Утворені від порядкових числівників на –е та прийменника (префікса) по-: по-перше, по-третє.

5. Окремі прислівники: по-латині, на-гора, десь-колись, де-факто, де-юре.

6. Через два дефіси пишуться такі прислівники: коли-не-коли, всього-на-всього, де-не-де, як-не-як, пліч-о-пліч, віч-на-віч.

Окремо пишуться:

1. Прислівникові сполучники: день у день, рік у рік, з усіх усюд, з дня на день, один по одному та ін.

2. Прислівники, утворені поєднанням форм називного відмінка з орудним: кінець кінцем, сама самотою, один одним.

3. Прислівники, утворені поєднанням прийменника з іменником, коротким прикметником і збірним числівником: в основному, в цілому, по двоє, по троє.

Переконайтесь у своїх знаннях

(До) речі, (з) боку (на) бік, (на) світанку, сам (на) сам, (в) сто (крат), (де) коли, (як) небудь, (від) тоді, (на) віки, (на) добраніч, (без) вісти, (на) щастя, (в) бік, (з) гори, пліч (о) пліч, (з) усіх (усюд), рік (у) рік, (до) побачення, (з) дня (на) день.

Використана література:

1. Каніщенко А.П. Підготовка майбутнього вчителя початкової ланки освіти за інноваційними технологіями // *Культура мовлення у процесі навчання: Теорія і практика.* – К.: НПУ ім.М.П.Драгоманова. – 2002. – 119 с.

2. Лобода Т.М. Професійно зорієнтовані завдання з української мови – ефективний засіб розвитку мовленнєвих і професійних умінь та навичок студентів педагогічного коледжу // *Культура мовлення у процесі навчання: Теорія і практика.* – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова. – 1999. – 133 с.

3. Ткачук Г.О. Інноваційні підходи до навчання майбутніх учителів української мови та методики її викладання в початкових класах // *Проблеми початкової ланки освіти в контексті розвитку світових педагогічних тенденцій: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції.* – Київ-Хмельницький -Івано-Франківськ: Плай, 2003. – 198 с.

Анотація

Робота посвячена вопросам подготовки высокообразованного специалиста начального звена, внедрению элементов интегрированного обучения, использованию профессиональных упражнений.